

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 5, Issue 1, April 2017, p. 487-498

Received	Reviewed	Published	Doi Number
01.03.2017	06.04.2017	24.04.2017	10.18298/ijlet.1737

FORMULAIC EXPRESSIONS IN NASREDDIN HODJA STORIES

Mehmet KARA¹ & Betül (ŞİHLAROĞLU) YILDIRIM²

ABSTRACT

In this article, Nasreddin Hodja, which is known by the entire world and is a common value in the Turkish world, examined the examples of the best examples of Turkish language and aesthetic power. The words that have passed through the circles examined have been put forward and it has been determined what these words mean. T.C. The "Nasreddin Hoca" book, which was prepared in Turkish and German by the Ministry of Culture to be taught in Germany, was taken as a basis. At the end of this study, a number of phrases were identified and in this respect Nasreddin Hodja was trying to put forward the importance of teaching of our language, culture and Turkish.

Key Words: Nasreddin Hodja, anecdotes, phrases, language, culture.

NASREDDİN HOCA FIKRALARINDA KALIP SÖZLER

ÖZET

Bu makalede bütün dünya tarafından bilinen ve Türk dünyasında ortak bir değer olan Nasreddin Hoca'nın, Türkçe'nin dil ve estetik gücünü en iyi gösteren örneklerinden olan fıkraları incelenmiştir. İncelenen fıkralarda geçen kalıp sözler ortaya konulmuş ve bu kalıp sözlerin nelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Araştırmada T.C. Kültür Bakanlığı tarafından Almanya'da da okutulmak üzere Türkçe ve Almanca olarak hazırlanan "Nasreddin Hoca" kitabı esas alınmıştır. Bu çalışmanın sonunda çok sayıda kalıp söz tespit edilmiş, bu bakımdan Nasreddin Hoca fıkralarının dilimiz, kültürümüz ve Türkçe'nin öğretimi bakımından önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nasreddin Hoca, fıkra, kalıp sözler, dil, kültür.

Giriş

Bütün dünya tarafından bilinen, Türk dünyasında ortak bir değer olan Nasreddin Hoca, üstün zekâsıyla, kendine özgü bir eda ile gönüllere iyilik tohumları atan, gülerken insanı düşündüren, tüm gönüllerde yer eden kimliğiyle, dilimizi en iyi kullanan unutulmaz bir şahsiyettir.

Fıkralarıyla Türk kültürünün önemli unsurlarından biri olan Nasreddin Hoca, dünyaca tanınan, özellikle Türk dünyasında gencinden yaşlısına kadar hemen herkesin bildiği fıkra üstadıdır.

¹ Gazi Ü. Gazi Eğitim F. Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, mehkara@gazi.edu.tr

² Türkçe Öğretmeni, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yurt Dışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi Bilim Dalı YL Programı Öğrencisi, betulsihlaroglu@hotmail.com

Edebiyatta, sanatta, resim ve karikatürlerde, halk inanışlarında Nasreddin Hoca'nın izlerine rastlamak daima mümkündür. Nasreddin Hoca'nın bu kadar sevilmesinin sebeplerinden biri, her kesime hitap edebilmesi ve güldürürken düşündürmesidir. Dursun Yıldırım bu durumu şu sözlerle çok iyi ifade etmektedir:

“Türk milletinin birçok meseleyi Nasreddin Hoca'nın dilinden, ağzından ifade etmekten hoşlanması, onun akli ve zekâsı ile meseleleri yargılaması, hükme bağlaması, tenkit etmesi, üzerinde ciddiyetle durulması gereken ayrı bir mevzudur. Çünkü bu ortak güç, halkın ortak gücüdür; Nasreddin Hoca şeklinde aksedişidir. Nasreddin Hoca'nın şahsiyetinde şekillenen Türk halk düşüncesi, dünya görüşü, insan anlayışı ve cemiyet hayatında cereyan eden olaylara karşı alınan tavır ve tutumların genel yapısı ve bu yapının odak Çünkü fıkra türünde, Nasreddin Hoca'ya bağlı olarak anlatılan ürünlerin sayısı bir hayli çoktur ve bunlarda, Türk insanının cemiyet hayatı içinde benimsediği veya benimsemediği düşünce, davranış, hareket ve tutumları nasıl ifade ettiğini, karşıladığını tespit edebiliriz. Nasreddin Hoca'ya bağlı olarak anlatılan fıkralar, âdeta Türk düşüncesinin olukları, çeşitli ifade kalıpları gibidir. Bu sebeple de, Nasreddin Hoca bir fıkra tipi olduğu kadar, Türk düşüncesini, dünya görüşünü, insan anlayışını en iyi şekilde anlatan, ifade eden bilgemizdir, sevdiğimiz insandır (Yıldırım, 1999; 26).”

Türkçe'nin estetik ve dil gücünü göstermesi bakımından Nasreddin Hoca fıkraları önemlidir. Bu makalede Nasreddin Hoca'nın Türkçenin söz varlığı içindeki yeri, Türkçenin zenginleşmesindeki katkısı incelenecektir. Bunun için de Hoca'dan bize armağan olarak gelen söz varlığı gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

“Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz (Aksan, 1996; 7).” Türkçenin söz varlığı içinde Nasreddin Hoca'nın önemli bir yeri vardır. Onun anlattığı birçok fıkra iyice kısalarak deyimleşmiştir. Hoca'nın fıkraları herkes tarafından bilindiği için zamanla fıkranın tamamını anlatmaya gerek kalmamış, sadece fıkranın özü olan bir ifadeyi kullanmak yeterli hale gelmiştir. Bu makalede, Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan kalıp sözler tespit edilmeye çalışılmış, bu kalıp sözlerin dilimize katkıları ve Türkçe öğretimine etkileri ortaya konmaya çalışılmaktadır.

“Temel söz varlığını belirlerken öncelikle, organ ve akrabalık adlarının, sayıların, günlük hayatta sıkça kullanılan isim ve fiiller ile onlarla ilişkisi olan kelimelerin, sıkça kullanılan deyimler, atasözleri ve iletişimde önemli bir yeri olan kalıplaşmış sözlerin ele alınması gerekmektedir (Barın,2003). Türkçenin öğretiminde amaç, yalnızca birtakım kelimeleri öğretmek değildir. Kişiye dili, Türk kültürünü yeterli ölçüde kazandırmaktır. Kalıp sözler, dilimizin söz varlığının kazanılmasında en belirleyici öğelerdendir.

Temel söz varlığının en önemli öğelerinden olan kalıp sözler, milli kültürümüzü yansıtan temel dil birlikleridir. Ülkenin kendi dilinde oluşan değerleridir. Kalıp sözleri doğru ve yerinde kullanmamız o dile ne kadar hâkim olduğumuzu gösterir. Bu bakımdan Türkçenin temel söz varlığının ne ölçüde zengin olduğunu hissettirmek için, kalıp sözlerin kullanımı ve öğretimi hususunda yeteri kadar durmak gerekir.

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Kayayerli, M. (1996), *Nasreddin Hoca*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, kitabında yer alan fıkralardaki kalıp sözleri tespit ederek buradan hareketle Nasreddin Hoca fıkralarındaki kalıp ifadelerin hem zenginliğini ortaya çıkarmak hem de bu ifadelerin söz varlığımız açısından dilimiz ve kültürümüzdeki anlatım inceliğini, güzelliğini ve zenginliğini ortaya koymaktır.

Belirtilen amaçla ilgili olarak bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Nasreddin Hoca fıkralarında söz varlığı olarak ne tür kalıp sözler vardır? Bunların nicel olarak sayıları ne kadardır?
2. Nasreddin Hoca fıkralarındaki bu kalıp sözlerin anlaşılabilirliği ne kadardır?
3. Nasreddin Hoca fıkralarındaki bu kalıp sözler mesajı iletmede ne kadar etkilidir?

2. Sınırlılıklar

Bu çalışma Kayayerli, M. (1996). "Nasreddin Hoca", T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara. T.C. Kültür Bakanlığı tarafından Almanya'da da okutulmak üzere, Müjdat Kayayerli'ye Türkçe ve Almanca olarak hazırlatılan "Nasreddin Hoca" adlı kitabı ve bu kitapta yer alan 175 fıkrada tespit edilen kalıp sözler ile sınırlandırılmıştır.

3. Yöntem

3.a. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmış ve veriler, doküman inceleme tekniği ile elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı, işitsel ve görsel materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırma tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleriyle de beraber kullanılabilir. Doküman incelemesinde, her türlü basılı, işitsel veya görsel elektronik kaynakları incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistematik yöntemlerdendir. Bu yöntemden; tarihçiler, sosyologlar, antropologlar, dil bilimciler vb. birçok alan uzmanı sık sık yararlanır.

Araştırmada veri kaynağı olarak T.C. Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanan "Nasreddin Hoca" kitabındaki fıkra metinleri kullanılmıştır. Metinlerdeki kalıp sözler tespit edilerek sayılmış ve analiz edilmiş, kullanım sıklıkları belirlenmiştir.

3.b. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; "Kayayerli, M. (1996). *Nasreddin Hoca*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara", adlı Nasreddin Hoca fıkra kitabını; örneklemini ise bu kitaptaki 175 fıkra oluşturmaktadır.

3.c. Verilerin Toplanması

Araştırmanın konusunu oluşturan verileri toplamak için T.C. Kültür Bakanlığı tarafından Türkçe ve Almanca olarak hazırlanmış olan “Nasreddin Hoca” kitabındaki fıkralarda geçen kalıp sözler taranarak veriler elde edilmiştir.

3.ç. Verilerin Analizi

Araştırmanın kaynağı olan “Nasreddin Hoca” kitabındaki 175 fıkra metni tek tek incelenmiş, kalıp sözler tespit edilmiştir. Tespit edilen kalıp sözler nicel ve nitel olarak analiz edilerek sınıflandırılmıştır.

4. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın konusunu oluşturan verileri toplamak için T.C. Kültür Bakanlığı tarafından Türkçe ve Almanca olarak hazırlanmış olan “Nasreddin Hoca” kitabındaki fıkralar, kalıp sözler bakımından incelenmiştir. İncelenen 175 fıkra metninde; 154 deyim, 5 atasözü, 35 kalıp cümle ve 38 ikileme tespit edilmiştir.

4.a. Nasreddin Hoca Fıkralarındaki Deyimler

1	İşi ters gitmek (Kayayerli, 1996: 1)	23	Nisbet yapmak (age.: 22)
2	Kapısını vurmak (age.: 1)	24	Malını göz önünde tutmak (age.: 23)
3	Kapıp gitmek (age.: 2)	25	Omzuna vurmak (age.: 25)
4	Pahalıya mal olmak (age.: 4)	26	Ziyafet çekmek (age.: 25)
5	Bakacak olmak (age.: 5)	27	Muziplik olsun diye (age.: 25)
6	Sövüp saymak (age.: 5)	28	Yanıp yakılmak (age.: 25)
7	Yakayı kurtarmak (age.: 7)	29	Her şeyden bezmek (age.: 26)
8	Karşılık vermek (age.: 8)	30	Bir fırsatını bulmak (age.: 26)
9	Diyecek olmak (age.: 8)	31	Yemeğe buyur etmek (age.: 28)
10	Kesip atmak (age.: 8)	32	Düşünceye dalmak (age.: 29)
11	Keremeti sormak (age.: 9)	33	Yakasına yapışmak (age.: 30)
12	Yoklamağa gelmek (age.: 10)	34	Rezil etmek (age.: 33)
13	İyileşmeye yüz tutmak (age.: 10)	35	Görmezlikten gelmek (age.: 33)
14	Latife olsun diye (age.: 10)	36	Sabrı tükenmek (age.: 33)
15	Para sıkıntısına düşmek (age.: 11)	37	Ele güne karşı olmak (age.: 33)
16	Yas tutmak (age.:11)	38	Gözlerini süzmek (age.: 34)
17	Boğulacak gibi olmak (age.: 14)	39	Mışıl mışıl uyumak (age.: 36, 60)

18	Evi terk etmek (age.: 16)	40	Başına üşüşmek (age.: 36)
19	Bahse girişmek (age.: 39)	41	Yolunu tutmak (age.: 83)
20	Katıla katıla gülmek (age.: 44)	42	Razı olmak (age.: 72, 85, 97)
21	Hevesine kapılmak (age.: 47)	43	Avazı çıktığı kadar bağırarak (age.: 87)
22	Komşu komşu gezmek (age.: 49)	44	Gözden kaçırmak (age.: 87)
45	Canı sıkılmak (age.: 49)	68	Sağa sola bakmadan gitmek (age.: 87)
46	Yalvarıp yakarmak (age.: 49)	69	Ümidini kesmek (age.: 87)
47	Gezip tozmak (age.: 49)	70	Kendini sokağa atmak (age.: 88)
48	Teselli etmek (age.: 53)	71	Gözüne ilişmek (age.: 90)
49	İçin için gülmek (age.: 53)	72	Aklı almamak (age.: 90)
50	Ah çekmek (age.: 53)	73	Uygun düşmek (age.: 90)
51	Yadigar bırakmak (age.: 53)	74	İsabet etmek (age.: 90)
52	Feryadı koparmak (age.: 57)	75	Canı yanmak (age.: 90)
53	Konuşmaya dalmak (age.: 61)	76	İş işten geçmek (age.: 92)
54	Feryadı basmak (age.: 63)	77	Bozuntuya vermemek (age.: 92)
55	Ağır ağır gitmek (age.:63)	78	(Birini) telaş almak (age.: 93)
56	Yola koyulmak (age.: 68,75, 135)	79	Balıklama dalmak (age.: 97)
57	Sözü uzatmak (age.: 50)	80	İmana gelmek (age.: 100)
58	Tavşanın suyunun suyu (age.: 46)	81	Haddi hesabı yok (age.: 101)
59	Fikir ortaya atmak (age.: 73)	82	Adı gibi bilmek (age.: 110)
60	Küplere binmek (age.: 75)	83	Tepeden tırnağa (kadar) (age.: 111)
61	Ziyaret etmek (age.: 77, 79)	84	İstifini bozmamak (age.: 111)
62	Öğüt vermek (age.: 79, 86)	85	Yere yığılmak (age.: 112)
63	Ağzını kapalı tutmak (age.: 80)	86	Ömrü vefa etmemek (age.: 113)
64	Gözü uyku tutmamak (age.: 114)	87	Dili damağına yapışmak (age.: 129)
65	Göğsünü kabartmak (age.: 115)	88	Havadan sudan konuşmak (age.: 128)
66	İtibar görmek (age.: 120)	89	Aklını oynatmak (age.: 128)
67	Başköşeye kurulmak (age.: 120)	90	Hayretler içinde kalmak (age.: 128)
91	Birbirine girmek (age.: 123)	114	Yola çıkmak (age.: 129)

92	İşi düşmek (age.: 126)	115	İçini çekmek (age.: 130)
93	İşi gücü bırakmak (age.: 126)	116	Kendi kendine söylenmek (age.: 130)
94	Oyun oynamak (age.: 127)	117	Sabrı tükenmek (age.: 130)
95	Dehşet salmak (age.: 135)	118	Özür dilemek (age.: 133)
96	Silip süpürmek (age.: 135)	119	Doymak bilmemek (age.: 135)
97	Kırıp geçirmek (age.: 135)	120	Köşe bucak kaçmak (age.:135)
98	Mırın kırın etmek (age.: 135)	121	İhsan buyurmak (age.: 136)
99	Yarından tezi yok (age.: 136)	122	Soru yağmuruna tutmak (age.:136)
100	Kıs kıs gülmek (age.: 136, 147)	123	Memnun olmak (age.: 136)
101	Bıkıp usanmak (age.: 138)	124	Göze almak (age.: 138)
102	Görülecek hesabı olmak (age.:138)	125	Halini hatırını sormak (age.: 138)
103	Çileden çıkmak (age.: 138)	126	Alttan almak (age.: 138)
104	İçi rahat etmek (age.: 139)	127	Gözünde canlanmak (age.: 140)
105	Önüne düşmek (age.: 140)	128	Huzuruna çıkarmak (age.: 140)
106	Evirip çevirmek (age.: 140)	129	Bir hayli uğraşmak (age.: 141)
107	Kan ter içinde kalmak (age.: 143)	130	Dili bir karış dışarıda olmak (age.: 146)
108	Derin bir nefes almak (age.: 147)	131	Tembih etmek (age.:119, 148)
109	Rengi atmak (age.: 147)	132	Baştan savmak (age.: 147)
110	Öfkeyle fırlamak (age.: 151)	133	İntikam almak (age.: 153, 156)
111	Öğüt vermek (age.: 153)	134	Vaaz vermek (age.: 154)
112	Nam salmak (age.: 155)	135	Geçim temin etmek (age.: 156)
113	Konuk olmak (age.: 156)	136	Plan yapmak (age.: 156)
137	Hayret etmek (age.: 156)	146	Acından ölmek (age.: 156)
138	Sözünden dönmek (age.:155)	147	Hesap sormak (age.: 156)
139	Tebrik etmek (age.:157)	148	Başına dikilmek (age.: 158)
140	Tanrı misafiri olmak (age.: 160)	149	Dikili durmak (age.: 160)
141	Didik didik aramak (age.: 161)	150	Bir gürültüdür kopmak (age.:168)
142	Arkası gelmemek (age.: 168)	151	Büsbütün meraklanmak(age.:168)
143	Nişan almak (age.: 168)	152	Yüzü gülmek (age.: 170)

144	Yola düşmek (age.: 173)	153	Ev ev gezmek (age.: 173)
145	Sürtüklük etmek (age.: 173)	154	Uzun etmek (age.: 168)

Türk toplumunda önemli eğitim-öğretim araçlarından ve milletimizin önemli kültürel öğelerinden olan atasözleri ve deyimler; dil ve kültür öğretimi, edinimi ve aktarımında önemli rol oynamaktadır. Atasözleri ve deyimler; anlatımı etkili kılma, söyleneni açıkça, kolay, anlaşılır bir şekilde dile getirme ve bunları yazılı olarak ifade edebilme konusunda çok önemli etkilere sahiptir. Bu anlamda Türkçenin ve Türk kültürünün zenginliğinin en önemli göstergesidir.

“Nasreddin Hoca” kitabındaki 175 fıkradan 154 deyim tespit edilmiştir. Bu sayı Nasreddin Hoca fıkralarının söz varlığına katkısını ve onun söz ustalığını göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu deyimlerden bir kısmı Nasreddin Hoca fıkraları ile özdeşleşmiştir, öyle ki söylenildiğinde Hoca ve fıkrası akla gelmektedir.

Deyimler; bireyin hayal dünyasını zenginleştiren, iyi konuşup iyi yazmasını sağlayan; yazıya canlı, sıcak, içten, samimi bir anlam kazandıran, soyut ve mecaz anlam ifade eden kalıplaşmış anlatım öğeleridir. Duyguların, düşüncelerin, dile getirilmek istenen fikirlerin aktarımında, ifade edilmesinde, atasözleri ile birlikte etkin bir şekilde kullanılan, az sözle çok şey anlatma sanatına katkı sunan, keskin bir zekânın ürünü olan, kalıplaşmış, kısa, özlü, çoğunlukla master hâlinde olan dilin temel öğeleridir.

4.b. Nasreddin Hoca Fıkralarındaki Atasözleri

1	Parayı veren düdüğü çalar. (age.: 22)
2	Komşu komşunun külüne muhtaçtır. (age.: 121)
3	Birlikten kuvvet doğar. (age.: 135)
4	Temizlik imandan gelir. (age.: 127)
5	Ayağını sıcak tut, başını serin; kendine bir iş bul, düşünme derin. (age.: 146)

Nasreddin Hoca fıkralarında atasözleri, deyimler kadar yer tutmamaktadır. Ancak Nasreddin Hoca'ya ait öyle sözler vardır ki, atasözü olmamasına rağmen atasözü gibi toplumda değer görmüş, yer edinmiştir. Bunlar: “fukaranın malı gözünün önünde gerek” (age.: 28), “mumu gören dışarıya fırlayacak” (age.: 35) ve “yorgan gitti, kavga bitti” (age.: 116) sözleridir. Bu sözler incelendiğinde de Nasreddin Hoca'nın üstün zekâsını ve dile katkısını tespit etmek mümkündür. Atasözleri ve deyimlerin dışında fıkralarda yer alan “özlü sözler” de bugün birer atasözü gibi halkın dilinde yaşamaktadır. Bu sözlerin çoğu aynı zamanda fıkraların ya adı olmuştur veya tanınmasını sağlamıştır.

Atasözleri; uzun deneme ve gözlemler sonucu söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte sözlerdir. Atalarımız tarafından uzun yaşam deneyimi sonucunda, bilgece, birtakım öğüt verici düşüncelerin mahsulü, güzel ve özlü söyleyiş kalıplarına sahip, kesin yargılar bildiren, söyleyeni belli olmayan, anonim geleneksel sözlü kültür ürünleridir. Her biri ayrı bir eğitici unsur taşıyan atasözleri; sade anlatımıyla, keskin zekâ ürünü olmasıyla, dil öğretimi, kültür edinimi ve aktarımında önemli rol oynamaktadır.

4.c. Nasreddin Hoca Fıkralarındaki Kalıp Cümleler

1	Kusura bakma. (age.: 1, 140)
2	Hay sen çok yaşa! (age.: 1)
3	Seni gidi seni... (age.: 1)
4	Allah gecinden versin! (age.: 11, 101)
5	Oldu mu ya! (age.: 12)
6	Afedersiniz. (age.: 15)
7	Ne olur ne olmaz. (age.: 23)
8	Allah rahatlık versin. (age.: 35)
9	Hayrola? (age.: 35, 63, 114)
10	Yiğitsen çık! (age.: 41)
11	Pekala. (age.: 44, 135)
12	Müjdemi isterim! (age.: 47)
13	Vallahi, billahi! (age.: 49)
14	Alacağın olsun senin! (age.: 49)
15	Allah için söylesin! (age.: 49)
16	Tüh, tüh! (age.: 55)
17	Aferin be! (age.: 59)
18	Kapa ağzını! (age.: 70)
19	Allah sana ömürler versin. (age.: 102)
20	Güle güle! (age.: 84, 132)
21	Haydi hayırlısı! (age.: 106)
22	Sağ ol! (age.: 121, 140)
23	Sizlere ömür... (age.: 122)

24	İlahi komşu! (age.: 122)
25	Amma da yaptın haa! (age.: 122)
26	Çok şükür! (age.: 127, 141)
27	Şenliğiniz mübarek olsun! (age.: 140)
28	Allah rızası için bir sadaka... (age.: 143)
29	Allah seni kazadan beladan korusun! (age.: 143)
30	Allah versin! (age.: 143)
31	İnsaf edin! (age.: 145)
32	Söz bir, Allah bir! (age.: 155)
33	Gözün aydın! (age.: 157)
34	Ne oldu Allah aşkına? (age.: 168)
35	Allah iyiliğinizi versin. (age.: 171)

İncelememiz sonucunda tespit edilen 35 kalıp cümle vardır. Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan kalıp cümleler hem kültürümüzü hem de Hoca'yı en iyi yansıtan öğelerdir. Bu kalıp ifadeler hem Hoca'nın hazırcevap ve kıvrak zekâsının hem de Türkçemizin söz varlığının zenginliğinin bir ürünüdür. Ayrıca bu tür kalıp cümleler, Türk insanının ve dilin pratik yanını gösterir.

4.ç. Nasreddin Hoca Fıkralarında İkilemeler

1	Koşa koşa (age.: 9, 43, 47, 94, 110)	5	Der demez (age.: 94)
2	Sallaya sallaya (age.:9,127)	6	Atar atmaz (age.: 97)
3	Sık sık (age.: 10,29,90)	7	Görür görmez (age.: 100, 126)
4	Gece gündüz (age.:11)	8	Bilse bilse (age.: 103)
9	Teker teker (age.: 11)	24	Bağıra bağıra (age.: 104)
10	Geçirir geçirmez (age.: 14)	25	Kaşık kaşık (age.: 119)
11	Öttüre öttüre (age.: 22)	26	Ezile büzüle (age.: 121)
12	Şıngır şıngır (age.: 30)	27	Biter bitmez (age.: 121)
13	Ayrı ayrı (age.: 34)	28	Sevine sevine (age.: 121)
14	Mışıl mışıl (age.: 36)	29	Doğru dürüst (age.: 123)

15	Görür görmez (age.: 39, 41, 126)	30	Hay hay (age.: 128, 136)
16	Kaza kaza (age.: 47)	31	Güzel güzel (age.: 128)
17	Ağır ağır (age.: 63, 111)	32	Sinirli sinirli (age.: 138)
18	Bitirir bitirmez (age.: 72)	33	Endişeli endişeli (age.: 146)
19	Salar salmaz (age.: 75)	34	Keyifli keyifli (age.: 146)
20	Bulur bulmaz (age.: 78)	35	Nefes nefese (age.: 146)
21	Seve seve (age.: 80, 86)	36	Ciddi ciddi (age.: 157)
22	Gider gitmez (age.: 83)	37	Üzgün üzgün (age.: 170)
23	Ivır zıvır (age.: 88)	38	Kısa kısa (age.: 113)

İkilemeler anlamı pekiştirmek, güçlendirmek amacıyla yaratılmış sözcüklerdir. Dilimizdeki ikilemelerin hiçbir dilde görülmemeyen derecede zengin olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu bakımdan Nasreddin Hoca fıkraları, zengin ikileme kaynağı olma bakımından da önemlidir.

İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. Bir cümlede önemli kabul edilen ögenin yinelenmesini sağlayarak onu pekiştiren, sözün inandırıcılığını arttıran ve böylece anlatımı güçlendiren ikilemeler, söz varlığının önemli bir ögesini oluşturmaktadır. Türü kalıplaştırılan tekrarlar (ikilemeler), bir olayı veya durumu aktarırken daha ahenkli bir söz oluşturmaya da yardımcı olur. Ayrıca cümledeki eylem, hareketlilik veya durağan hâl ikileme kullanılarak daha iyi ifade edilir, güçlü bir canlandırma ile bildirim sağlanır. İkilemeler, konuşma ve yazı diline ahenk katıp, ifadeleri tekdüzelikten kurtararak şiir diline yaklaştırır. Böylece anlatım daha canlı ve etkili olur. Türkçe ikilemelerin zenginliği bakımından birçok dilden üstündür.

5. Sonuç ve Öneriler

Türk tarihinde öyle şahsiyetler vardır ki bunlar, eserleriyle, fikirleriyle, eylemleriyle toplum üzerinde izler bırakmışlardır. Bu ulu kişiler Anadolu'yu aydınlatan erenlerdir. Nasreddin Hoca da bunlardan biridir. Fıkralarıyla 13. yüzyıldan günümüze değin sesini çok büyük bir coğrafyada duyuran Türk filozofudur. Onun yaşamıyla ilgili bilgiler, halkın Hoca'ya olan sevgisi yüzünden, söylentilerle karışmış, zaman zaman olağanüstü nitelikler kazanmıştır. Sevgiyi, hoşgörüyü, güveni öne çıkaran Hoca, halkın ortak yaratıcılığını, zekâsını, aklını ve sağduyusunu temsil eden bir fıka tipidir. Az sözle büyük ve kalıcı mesajlar vermiştir.

Dilin önemli anlatım seçeneklerinden olan kalıp sözler –atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp cümleler- toplumun sosyal ve kültürel değerlerini yansıtan kuşaklararası kültür aktarımında çok önemli rol oynayan birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Dil, bireyin yaşamı boyunca varlığını

sürdürür. Türkçenin bilinçli, düzgün, sade, anlaşılır bir şekilde kullanılması, Türk ve dünya edebiyatında önemli yer edinmiş olan ürünlerin tanınması, Türk kültürünün benimsenmesi, dil öğrenme alanlarının, anlama ve anlatma becerilerinin dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerinin gelişmesi ve öğrenciler kazandırılmasının hedeflenmesi kalıp sözlerden yoğun olarak faydalanmayı gerekli kılmaktadır. Türkçemizin zenginliklerini yansıtan önemli kültür değerleri olan kalıp sözler, özellikle atasözleri ve deyimler, keskin bir zekânın ürünü ve toplumun aynasıdır. Açık ve anlaşılır oldukları için, anlatılmak istenen mesajı iletmekte en etkili araç olmaktadır.

Sonuç olarak Nasreddin Hoca fıkraları söz varlığımız olan kalıp sözler bakımından oldukça zengindir. İncelenen kitapta 175 fıkra metninin içinde; 154 deyim, 5 atasözü, 35 kalıp cümle ve 38 ikileme tespit edilmiştir. Bu kalıp sözler incelendiğinde, son derece açık ve anlaşılabilir oldukları metnin akıcı ve ahenkli olmasını sağladığı belirlenmiş; anlatılmak istenen mesajı iletmekte kolaylık sağladıkları görülmüştür. Çünkü kalıp sözleri doğru ve etkili kullanmamız, o dile ne kadar hâkim olduğumuzu gösterir.

Kalıp sözler, dilin kültürel boyutunu ortaya koyan en etkili söz varlığı öğeleridir. Dil öğretiminde amaç sadece kelime ve kuralları öğretmek değil, Türk dili ve kültürünü yeterli düzeyde kazandırmaktır. Bunun için en etkili dil öğeleri, kalıp sözlerdir.

Kalıp sözler, millî kimliğin en önemli göstergelerindedir. Kültürü yansıtmasının yanında iletişime kazandırdığı hazır ifadelerle bireylerdeki anlama ve anlatma becerilerinin gelişimini kolaylaştırır. Zengin içeriğinden, anlamlarından dolayı dilin anlatma becerisine katkı sağlar. Kültürü yansıttığı için dilini konuştuğumuz topluma ait olma duygusunun gelişmesini sağlar. İnsan ilişkilerini güçlendirir.

Türkçe öğrenen bireylere toplumda iletişimsel yeti kazanmalarını sağlamak ve iletişimin önündeki kültürel engelleri kaldırmak için, açık ve anlaşılabilir olmaları ve mesajı etkili iletmeye özellikleri bakımından kalıp sözler öğretilmelidir. Hedef toplumun kültürü hakkında bilgi sahibi olmayan bireyler, gramer ve dil yapısına ne kadar hâkim olsalar da insanlarla sağlıklı iletişim kuramazlar. İletişimde, bireylerin amaçlarına ulaşabilmeleri için Türk kültürüne özgü kalıp sözlerden bu süreçte mutlaka faydalanmalıdır (Kara ve Memiş, 2015).

Kalıp ifadelerle iletişim kurmak, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin hayatını ve yabancı dil öğrenim sürecini kolaylaştırır, bireyler hedef dili konuşmaktan haz duyarlar. Böylece toplumda kendilerini yabancı hissetmez ve ihtiyaçlarını rahatlıkla dile getirirler. Bu da kalıp sözlerin toplumsal bütünleştirici bir işlevi olduğunu göstermektedir.

İki dillilere, yabancılar (B2 ve üzeri seviyede) ve ana dildekilere Türkçe öğretiminde ve kültür aktarımında Nasreddin Hoca fıkralarından yararlanmak önem verilmesi gereken konuların başında gelmelidir. Çünkü Türkçenin söz varlığında Nasreddin Hoca'nın fıkraların mührünün açıkça görüldüğü, etkisinin hissedildiği belirtilmelidir. Bu bakımdan her seviye ve yaş grubuna göre Nasreddin Hoca fıkralarının eğitim ve öğretimin içine sokulması, ders kitaplarında fıkralara sıklıkla yer verilmesi, dinlenen ya da okunan fıkralardaki kalıp sözlerin tespit ettirilmesi, dilimizin ve kültürümüzün eğlenerek ve düşünerek öğrenilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Aksan, D. (1996). *Türkçenin Sözcükleri*. Bilgi yayınları. Ankara.
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, tdk.gov.tr/index.php, Erişim tarihi: 08.01.2017
- Barın, E. (2003). "Yabancılara Türkçenin Öğretiminde Temel Söz Varlığının Önemi". *TÜBAR*, XIII, Bahar 2003, s. 311-317.
- Kara, M. & Memiş, M. R. (2015). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Kalıp İfadeleri Kullanmadaki Yeterlilik Düzeyleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching, UDES 2015 Özel sayısı*, s. 1670-1681.
- Kayayerli, M. (1996). "Nasreddin Hoca". T.C.Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Türkmen, S. (2008). "Türkçenin Söz Varlığında Nasreddin Hoca'nın Yeri". *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar 2008, s.153-159.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Akçağ Yay., Ankara.
- Emeksiz, A. (2013). "Nasreddin Hoca Fıkralarının Atasözleri ve Deyimlerle İlgisi", *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri (Saim Sakaoğlu Armağanı)*, (Ed. Metin Ergun), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, s. 325-340.